

”
 Durant gairebé trenta
 anys la comunicació
 estigué sota el jou militar
 amb una vigilància
 afegida per als territoris
 considerats més rebels a
 la castellanització

cos) en una simbiosi a la qual no es aliena l'actual laïcització creixent de la societat i el rebut de l'Església per capes socials progressistes tot i l'esforç de la base a mantenir-se fidel als esperits cristians. La història sempre passa factura.

La llei de premsa del 1938 disposava d'una normativa molt dura. Fou vigent fins el 1966, és a dir, durant gairebé trenta anys la comunicació estigué sota el jou militar amb una vigilància afegida per als territoris considerats més rebels a la castellanització de llengua i a l'espanyolització de continguts com poguessin ser Euskalèria o les terres de parla catalana, és a dir, les zones amb identitat molt diferenciada de l'espanyola i que podien disposar d'una voluntat de combatre l'assimilació amb una població molt dinàmica socialment. Tanmateix, tota la població de l'Estat patí una presentació de duresa en el missatge comunicatiu.

El preàmbul de la llei fou redactat per Serrano Súñer, ministre amb la responsabilitat moral a les seves espatlles de la mort de molts espanyols als camps de concentració nazis i que en un altre país democràtic hauria estat jutjat –i segurament per l'edat exculpat però judicialment condemnat– per la responsabilitat històrica de l'assassinat de tants i tants demòcrates als infames camps de mort alemanys. Al dit preàmbul llegim:

«Testigos, quienes hoy se afanan en la empresa de volver a España su rango de nación unida, grande y libre, de los daños que una libertad entendida al estilo democrático había ocasionado a una masa de lectores diariamente envenenada por una Prensa sectaria y antinacional comprenden la conveniencia de dar unas normas al amparo de las cuales el periódico viva en servicio permanente del interés nacional y que levante, frente al convencional y anacrónico concepto del periodismo, otro más actual y exacto, basado exclusivamente en la verdad y en la responsabilidad. Esa noble idea hará imposible el fácil mercado de la noticia y de la fama.»¹

En aquest marc específic hauríem d'incloure un entorn generalitzat de clima de por, de pànic fins i tot, en

Primera pàgina d'El be negro del 30 de gener de 1935

”
 La victòria del 1939
 suposa, de facto, la
 prohibició absoluta de
 tots els mitjans existents
 fossin en català o en
 castellà

aquells sectors socials populars, els autèntics vençuts, que patien familiars a l'exili, presó o camps de treball o de concentració, depuracions professionals i limitacions laborals d'accés a feines públiques, controls de residència, etc. Els desafectos, els milions de persones que van defensar la legalitat que fou subvertida pels militars, no pogueren ni expressar la seva opinió ni formar-se-la mitjançant nous recursos comunicatius tret de les escasses oportunitats que donava la premsa clandestina o la premsa de l'exili, les úniques –i molt minoritàries per raons òbvies– vies en què hi

havia possibilitat de veus lliures en un règim basat en l'autoritarisme i la jerarquia com a suprema font de raó.

La victòria del 1939 suposa, de facto, la prohibició absoluta de tots els mitjans existents fossin en català o en castellà, totes les tribunes de comunicació foren clausurades i per tornar a reparèixer havien de demanar autorització a l'autoritat militar. Les publicacions catalanes ni van gosar de demanar el permís, per aquesta raó no hi ha documentació de peticions, ultra la destrucció sistemàtica que féu el franquisme de documentació "compromesa" en relació amb els drets humans. Les que aparegueren sense demanar permís com ara els butlletins d'informació religiosos de les parròquies que comentaven sermons i materials similars foren suspeses, segrestades i prohibides en continuïtat, el cas de Valls amb la prohibició del seu full parroquial tot just entren els "nacionals" a la capital de l'Alt Camp és ben eloqüent i ens serveix de mostra del clima de subordinació a la llengua imperial espanyola -en la terminologia medievalitzant que s'usava per part de les autoritats- per part d'altres llengües respectables però que perderen bèl·licament. Tot plegat configura el mateix 1936 i el 1938, i s'amplia el 1939 a tot el territori català, un clima on els periodistes -uniformats com ha escrit Jaume Fabre- amb prou feines mantenien la mínima dignitat del treball professional i la professió esdevenia una caricatura de la seva idealitat com narra Jaume Guillaumet en la seva crònica del període. El periodisme va esdevenir una simple eina al servei de la dictadura franquista tal com ho podien ser altres activitats públiques o privades com la judicatura, la universitat, l'ensenyament... els primers sectors, precisament que foren depurats. La història dels mitjans en català d'aquests anys és la història d'un silenci. I la història del periodisme és la d'una imposició.

La dècada dels quaranta fou la més intolerant. Cap diari, cap setmanari, cap mensual, cap semestral, cap anuari, cap revista pogué aparèixer. Fins i tot els llibres van ser prohibits en reedició i no autoritzats en noves edicions. No pogueren sortir al carrer i quan ho feren, per un conjunt de circumstàncies, hom limitava el contingut (no es volien temes populars o bé obres que poguessin arribar a una alta difusió), l'abast (s'autoritzaven edicions de 100 o 200 exemplars, edicions de bibliòfil d'elevat preu de venda), la minorització (els llibres no es podien exposar als aparadors ni comentar a la premsa ni difondre en difusió) per a portar la cultura catalana a la seva extinció plena. Arimany havia de fer la propaganda de la col·lecció Raixa en català (el 1957) en castellà! S'ha parlat així d'un intent de genocidi, d'una persecució... Malauradament no es conserven fotografies -qui les podia fer tanmateix!- de les muntanyes de llibres, a Vilanova i la Geltrú o a Balaguer, que els mercenaris estrangers, o voluntaris navarresos tant hi fa, tant hi fa, feren, sota les ordres dels oficials espa-

”

La història dels mitjans en català d'aquests anys és la història d'un silenci, i la història del periodisme és la d'una imposició

nyols, que mostrarien així el seu odi i encarnaven la violència de la repressió envers la cultura dels catalans.

Els mitjans de comunicació foren, en aquest entorn, objectiu central de l'activitat repressora espanyolista. Durant els anys republicans s'havia arribat a una notable extensió territorial, a una diversitat temàtica, a una qualitat en el producte ben rellevant, a una varietat de gèneres i formes, que feren que la premsa en determinats sectors fos clarament hegemònica a Catalunya, en camps com la premsa humorística (*El Bé Negre, La Campana de Gràcia, L'Esquella de la Torratxa...*); en àmbits científics (*Revista de Catalunya, Mirador, Annals de Medicina Catalana...*) etc. I va arribar a nivells com la premsa política, esportiva, especialitzada, etc., que era la de referència i la plenament majoritària. Fins i tot en la premsa diària existí la dècada dels trenta una distribució a tot el país de publicacions igualment hegemòniques a la seva ciutat i els diaris en català a Barcelona van arribar a tenir una important implantació adequada per a totes les sensibilitats. Diaris conservadors i catòlics com *El Matí* i *La Veu de Catalunya*, publicacions progressistes com *La Nau, La Humanitat, L'Opinió, La Rambla...* Diaris de gran qualitat i d'influència social i cultural rellevant com *L'Autonomista* o *Diari de Tarragona* o *La Publicitat*. Un extens teixit que denotava un mercat real de producció i de consum que era alhora un sector econòmic potent i una activitat que prestigiava la llengua i la feia esdevenir útil i necessària en el sector en auge de les activitats del terciari.

L'aparell estatal de control amb la utilització sistemàtica de la censura i la repressió, de les consignes i les insercions obligatòries, disposava d'un altre mètode de terrible eficàcia. Els monopolis i la propietat de nous mitjans per simple incautació. Així hom s'apropià amb violència dels locals i maquinàries de nous diaris, com ara *L'Autonomista*, que fou substituït per un diari de llengua i ideologia completament diferents a la dels propietaris legals -i encara avui s'ha d'indemnitzar la família Rahola com tampoc es féu en la "modèlica" transició plena de renúncies democràtiques i simple

El Noticiero Universal del 20 de noviembre de 1975

cessió al gran poder encara del franquisme a tots nivells que anà consolidant al llarg dels quaranta, cinquanta, seixanta i setanta. La nova premsa a Barcelona no tingué massa repercussió –*La Soli*– *Solidaridad Nacional*, ex-*Solidaridad Obrera*, i *La Prensa* foren diaris residuals però a Tarragona, Manresa, Lleida, Girona, etc., especialment a totes les ciutats caps de comarca, la premsa estatal tingué l'exclusiva i, per tant, importància i influència. El mateix succeí en altres mitjans com la ràdio, el cinema –l'obligatori documental informatiu (en realitat adoctrinament i propaganda) No-Do–, agències de notícies –EFE–, etc. L'aparell de comunicació del franquisme fou molt important.

El franquisme ho esborrà tot. S'hà parlat amb pertinença de les ruptures del 1939. No només impedí els drets de llegir i d'escriure en la llengua maternal pròpia, sinó que estroncà l'evolució d'un mercat, amb diaris tan innovadors com el sensacionalista barceloní *l'Última Hora* (d'ERC) posem per cas o amb revistes d'alta qualitat. La destrucció d'aquest mercat fou un cop del qual encara es ressent –i molt!– l'actual indústria catalana de la comunicació, que resta en rang subaltern avui pel que els juristes diuen *lucro cesante*, i que motiva que el 1976 la in-

dústria de la comunicació catalana hagués de començar de zero quan l'espanyola –a Catalunya– tenia unes posicions ben sòlides fruit del monopoli i la tirania juridico-parlamentària de la “democràcia inorgànica”. *La Veu de Catalunya* i *ABC* foren creats més o menys al mateix moment a començaments del XX. Si la primera no hagués estat prohibida –al marge de l'episodi del 19 de juliol– de ben segur que un segle després hauria acumulat capital, recursos gràfics, arxius, etc. com per impulsar altres projectes. El diari *L'Instant* impulsava una emissora de ràdio i eren diversos els periòdics que maldaven per ser també petits nuclis de comunicació, el que avui en diem conglomerats d'empreses multimèdia. El franquisme prohibí una llengua i no la deixà créixer. Fou l'interludi tràgic en paraules de Josep Faulí. El franquisme prohibí una cultura i li donà un cop tan fort que els analistes, sociòlegs i historiadors dubten que se'n pugui sortir sense un conjunt de mesures que l'envigoreixen en lloc de deixar-la a les lleis del mercat que constantment l'afebleixen. El llast del franquisme fou com la pedra que arrossegava els esclaus encadenats al fons del mar quan els vaixells anglesos anaven a abordar els navilis dedicats al comerç d'esclaus i així esborrat el delictes no hi havia proves. El franquisme féu molt de mal però la seva inexistència no prova actualment que les seves conseqüències –unes vides esborrades i unes famílies orfes– hagin de pensar en la taula rasa i l'oblit sistemàtic sense reparacions per l'espoli efectuat. Només el camp de l'esforç de base –des de la premsa comarcal a la premsa digital– ha pogut recuperar el temps perdut. La premsa de base industrial –des de la gràfica a la del cor– fou prohibida i la seva inexistència encara prova el llast dur del franquisme un quart de segle després de la seva desaparició. ■

Bibliografia essencial

- FABRE, Jaume (1997): *Periodistes uniformats*. Barcelona: Col·legi Oficial de Periodistes.
- FAULÍ, Josep (1998): *L'interludi tràgic*. Barcelona: Edicions 62.
- FIGUERES, Josep M. (2002): *Premsa i nacionalisme. El periodisme en la reconstrucció nacional de Catalunya*. Barcelona: Pòrtic.
- GALLOFRÉ, M. Josep (1999): *Censura de llibres*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- GUILLAMET, Jaume (1997): *Franquisme, periodisme. Crònica de mig segle llarg*. Barcelona: La Flor del Vent.
- SAMSÓ, Joan (1999): *La cultura catalana (1939-1952)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- FERNÁNDEZ AREAL, Manuel (1971): *La libertad de prensa en España, (1938-1971)*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, pàg. 24-25.

Notes

1. Manuel Fernández Areal (1971): *La libertad de prensa en España, (1938-1971)*. Madrid: Cuadernos para el Diálogo, pàg. 24-25.

► Josep M. Figueres és professor de periodisme i ciències de la comunicació de la UAB.